

Poučevanje fonetike na Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture

Martin Vrtačnik

Kratka predstavitev Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture

Seminar slovenskega jezika, literature in kulture (v nadaljevanju SSJLK) na ljubljanski Filozofski fakulteti poteka od leta 1965. Do 130 seminaristom iz približno 25 držav vsako leto predstavi novosti v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi, povezane z vsako leto spreminjajočo se krovno temo seminarja. Udeleženci so praviloma tuji slovenisti in slavisti, književni ustvarjalci, prevajalci, strokovnjaki za primerjalno jezikoslovje in književnost (univerzitetni profesorji, docenti, asistenti, učitelji in študenti slovenistike ter slavistike na univerzah ter raziskovalnih ustanovah v tujini in slovenskem zamejstvu) (Seminar SJLK), največ pa je študentov (Tivadar 2016: 111).

SSJLK sestavljata strokovni (gre za jezikovni del, sestavljen iz lektorskih vaj, vaj iz konverzacije in vaj iz fonetike ter predavanj in posebnih izbirnih tečajev) in spremljevalni program (to je literarni oz. kulturnozgodovinski del, namenjen obisku kulturnih ustanov in udeležbi na družabnih dogodkih ter celodnevni ekskurziji) (Seminar SJLK). Ob prijavi na seminar seminaristi izpolnijo jezikovni test, na podlagi rezultata pa so razvrščeni v skupine. Na dokončno razvrstitev vpliva ustno testiranje začetnikov in nadaljevalcev prvi dan seminarja, medtem ko imajo izpopolnjevalci ta dan že lektorske vaje.

Vaje iz fonetike na SSJLK

Del strokovnega programa so vaje iz fonetike: 1) začetnikom predstavimo slovenski govorjeni jezik in fonetične posebnosti ob izbranih besedilih, sledijo praktične vaje za boljše izgovor in poslušanje slovenskega jezika; 2) nadaljevalci in izpopolnjevalci obnovijo znanje o fonetičnih posebnostih, vaje pa so namenjene boljšemu govoru in razumevanju govorjenega besedila (Seminar SJLK).

Dolgoletni vodja fonetičnih vaj na SSJLK Hotimir Tivadar poudarja, da v slovenščini v večini primerov velja načelo fonetičnega izgovora, zato je osnovno pravilo pri učenju fonetike *š* je *š*, *ž* je *ž*, *s* je *s*, *z* je *z*, *č* je *č*, *dž* je *dž* itd., več težav pri učenju pa povzročajo mesto naglasa in kakovost e-jevskih in o-jevskih samoglasnikov ter polglasnik, ki ga ne zapisujemo oz. je zapisan s črkama *r* in *e*. Predvsem italijansko in nemško govoreči imajo več težav pri delitvi nezvočnikov na zvoneče in nezvoneče; ta tema je pomembna pri predstavitvi premen po zvonečnosti. Nadalje tujcem predstavimo jakostno

naglaševanje, ki se ga je lažje naučiti kot tonemsko, in opozarjamo na dolgo naglašene samoglasnike, saj razlik med dolgimi in kratkimi samoglasniki večinoma niti govorniki slovenščine ne zaznavajo več. Bistvena značilnost slovenskega knjižnega govora je tudi jasna artikulacija vseh fonemov, pri čemer je treba poudariti pomen govorne tehnike, ki omogoča kakovostno izreko in ustrezno členjenje besedila. Ne nazadnje je tujcem treba omeniti še, da je hitrost govorne knjižne slovenščine razmeroma majhna, tj. 5–6 zlogov na sekundo (Tivadar 2016: 113–115).

Lektorsko-fonetična izkušnja na SSJLK (2014–2018)

Skupine

Seminaristi so – ne glede na številčnost skupin, strokovno usmerjenost posameznika in generacijskost – ob predhodnem testiranju razvrščeni v karseda homogene skupine (tri začetne skupine, štiri nadaljevalne in tri izpopolnjevalne – jezikoslovna, literarna, splošna). Kljub temu so razlike v predhodno usvojenem znanju oz. zanimanju seminaristov precej opazne: 1) nekateri seminaristi ob podajanju snovi pogosto zastavljajo dodatna vprašanja oz. opozarjajo na fonetične podobnosti/razlike med slovenščino in svojim maternim jezikom; 2) drugi ob branju fonetičnega gradiva ponavljajo izgovorne napake oz. so pri branju negotovi, kar vpliva na (ne)ustreznost artikulacije. Ker je govor »eden najbolj 'izdajalskih' delov človeške podobe« (Tivadar 2016: 115), lahko ob splošnem slušnem vtisu določimo, od kod seminarist prihaja in kateri je njegov materni jezik, kar je ključno pri izbiri nadaljnjih napotkov o tvorjenju glasov. Seminaristi imajo specifične izgovorne težave, na splošno pa je vsem skupno težje razlikovanje kakovosti e-jevskih in o-jevskih samoglasnikov, izgovor fonema /l¹ in določanje mesta naglasa, so pa večinoma nadpovprečno motivirani za učenje fonetike. To kažejo tudi rezultati ankete, ki jo izpolnijo ob koncu seminarja: večina si na SSJLK želi več ur fonetičnih vaj.²

Gradivo

Vsak seminarist na fonetičnih vajah prejme gradivo – delovne liste. Teoretična izhodišča so povzeta po Glasoslovju *Slovenske slovnice* (Toporišič 2000⁴: 37–100) in priročniku

1 Pri govornih slovanskih jezikov je lektorju fonetiku v pomoč znanje iz zgodovinskega jezikoslovja. Pri kakovosti e-jevskih glasov je npr. ključno poznavanje praslavanskega razvoja jata (ě): do oženja ě ni prišlo na vseh območjih oz. je oženje povezano z denazalizacijo, ki pa ni zajela vseh slovanskih ozemelj. Dejstvo pa je tudi, da sta prav ozka *e* in *o* v knjižnem izgovoru pogostejša kakor široka (Toporišič 2000⁴: 52). Sicer je prav tako koristno poznavanje razvoja zvočnika /v različnih slovanskih jezikih (prim. Babič 2003: 68–69).

2 Vodstvo SSJLK želi upoštevati želje seminaristov, zato na 55. SSJLK predvideva večje število ur, namenjenih fonetiki. Nadaljevalne in izpopolnjevalne skupine bi namesto dveh imele po novem štiri ure fonetičnih vaj, začetne pa bi namesto dvakrat po dve uri po novem imele trikrat po dve uri fonetičnih vaj.

Slovenska zborna izreka (Šeruga Prek, Antončič 2007²), vaje govorne tehnike pa po priročniku Tomaža Gubenška (2010) z Akademije za gledališče, radio, film in televizijo. Besedila in sporazumevalni vzorci z besediščem, ki naj bi ga usvojili seminaristi na posamezni stopnji, so izbrani iz različnega gradiva Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik (v nadaljevanju Center),³ nadaljevalcem in izpopolnjevalcem pa predstavimo dodatna besedila, povezana s krovno temo seminarja.⁴ Za boljšo izgovarjavo priporočamo tudi petje (Tivadar 2016: 116): pri poslušanju pesmi s počasnejšim ritmom ima seminarist več časa, da je pozoren na artikulacijo pevčevih glasov, pri kakovosti naglašanih samoglasnikov pa lahko s pomočjo posluha opazuje lastno izgovarjavo. Priporočljive so zlasti slovenske priredbe širše znanih tujih skladb,⁵ pomembna pa je tudi pevčeva jasna artikulacija oz. kakovost posnetka, dostopnega na kanalu YouTube. Določeno gradivo je oblikovano tudi na podlagi pogovorov z lektorji posameznih skupin: ti posredujejo informacije o tem, katere jezikovne teme so seminaristi načenjali že na lektorskih vajah ter bi jih bilo koristno podrobneje in z dodatnimi vajami obravnavati na fonetičnih vajah (gre zlasti za utrjevanje širine in ožine pri e-jevskih in o-jevskih samoglasnikih ter izgovor zvočnika *l*). Sicer pa so delovni listi le osnova za vodenje fonetičnih vaj, saj dinamiko pouka določajo tudi dodatna vprašanja ter mnenja, komentarji in zanimanja seminaristov.

Potek vaj

Seminaristi prihajajo z različnih celin, večinoma iz Evrope, Azije in Južne Amerike. Ob tem se je treba zavedati nevroznanstvenih ugotovitev, da si človeška rasa deli um/možgane, ki so v osnovi enaki: nevroznanstvenik Antonio Damasio nasprotuje tradicionalni dvojnosti um – možgani in um – telo ter poudarja pretočne relacije med njimi, saj je spoznavanje neprestano odvijajoč se proces, s pomočjo katerega um deluje na pogojevani podlagi utelešenih in nezavednih funkcij možganskih ravni, ki so same po sebi pogojevane s telesnim (oz. biološkim) stanjem (McConachie, Hart 2006: 7, 13). Fonetične vaje se ob upoštevanju holistične metode začenjajo s predstavitvijo govoril od ustnic do trebušne prepone (Toporišič 1992: 53–54) ter sproščenosti celotnega telesa,⁶ ki je

3 Gl. Vire in literaturo.

4 Ob 50. SSJLK so brali članek *V Ljubljani odprli jubilejni seminar slovenskega jezika* (STA, 30. 6. 2014), tema 51. SSJLK je bila Država in narod, zato so udeleženci brali odlomek iz govora predsednika RS Boruta Pahorja na osrednji počastitvi dneva državnosti 24. 6. 2015, tema 53. SSJLK je bila ljubezen in so interpretirali *Romanco o žabah* Svetlane Makarovič ipd.

5 Npr. *Siva pot* A. Mežka (J. Denver: *Take Me Home, Country Roads*), *Šuštarški most* M. Sepe (J. Dassin: *Les Champs Elysees*), *Dravski most* N. Falk (O. Newton John: *Banks Of The Ohio*), v začetnih skupinah pa zlasti pesem *Mojster Jaka*, ki je znana v več (evropskih) jezikih.

6 Nekatere igralske metode (npr. Igralski studio bratov Vajevce) pri govornem nastopu svetujejo sproščanje analne mišice zapiralke.

ključna za uspešen govorni nastop, pomembni so tudi napotki za higieno glasilk (vpliv šepetanja/kričanja, kajenja, pitja gaziranih in alkoholnih pijač); sledijo vaje za ogrevanje govora.⁷ Fonetične vaje se po predstavitvi fonemov slovenskega knjižnega jezika, premen po zvenečnosti, jakostnega in tonemskega naglaševanja nadaljujejo z branjem besed, povedi in besedil (od onaglaševanja do besedilne fonetike).

Metode

Učinkovito skupinsko dinamiko lahko lektor dosega s pomočjo empatije: če izbere posamezniku ustrezen pedagoški pristop, lahko zadosti tako seminaristom z večjim predznanjem kot tistim, ki za usvojitev določenega znanja potrebujejo več časa. Pri učenju tujega jezika se mora govorec zavedati, da določena govornila, ki jih uporablja za tvorbo glasov že od zgodnjega otroštva, oblikuje po zakonitostih materne jezika, zato mora ob učenju tujega jezika zavestno preoblikovati položaj določenih delov govorne cevi, da zadosti zakonitostim zbornega izgovora. To lahko doseže le z vajami in ponavljanjem (Tivadar 2016: 116). Ker seminaristi govorijo najrazličnejše materne jezike (skupine na SSJLK so heterogene glede na izhodiščne jezike), mora frontalnemu pouku teoretičnih dejstev o fonetiki slediti individualni pouk;⁸ pri tem je poleg poslušanja lektorjeve izgovorjave pomembno seminaristovo vizualno opazovanje premikanja lektorjevih ustnic, čeljusti in jezika pri tvorbi glasov. Zvočni posnetki, ki so del določenega gradiva za učenje slovenščine,⁹ so za poslušanje jezika sicer koristni, vendar pa nekateri seminaristi opažajo, da je hitrost govora na nekaterih posnetkih prevelika, zato pogosto prosijo lektorja, da namesto predvajanja zvočnih posnetkov sam prebira besede/besedila, in to z jasnejšo artikulacijo (npr. variante zvočnikov ter kakovost samoglasnikov).

7 Govor tvorimo z izdišnim zrakom, zato je za daljši izdih ključno preponsko dihanje (Humar idr. 2007: 153): oza-vestimo ga ob izvajanju kratkih in ločenih glasov *s* oz. *š*, pri tem pa s prepono iztiskamo zrak iz pljuč. – Jezik, prečno progasta mišica (krči se po človekovi volji), razgibamo tako, da ga čim bolj potisnemo iz ust in nato postavimo v prvotni položaj ter da z njegovo konico sledimo zgornjemu in spodnjemu zobnemu loku ter gibe ponavljamo. – Obrazne mišice in čeljust ogrejemo s pomočjo samoglasniškega trikotnika: 1) foneme povežemo v govorno verigo (i-é-ê-a-ô-ó-u in tudi v obratni smeri), pri čemer je ključno oblikovanje ustnic od nasmeha (*i*) do šobe (*u*) oz. obratno; 2) pred vsak samoglasnik dodamo še sklop »ti-ti-t'.../« (ti-ti-ti, ti-ti-té, ti-ti-té itd.). Čisto barvo vokala dosegamo z vajami vokalnih opozicij (Gubenšek 2010: 10).

8 Primer: če seminarist ne razlikuje med ozkim in širokim e-jem, je ob lektorjevem podajanju in ponavljanju različnih polnopomenskih besed (pésem, sêstra, polétje, têta ...), ki jih seminarist ponavlja za lektorjem, ustrezno ponavljati obravnavane vokale v kombinaciji s konzonantom: pé, bé, mé, pè, bè, mè (vajo lahko izvedemo tudi za doseganje kakovosti o-jevskega samoglasnika).

9 Gl. Vire in literaturo.

Govor seminaristov

Začetne skupine

V začetnih skupinah je treba teoretične zakonitosti fonetike predstaviti v angleščini oz. vsaj nekatere napotke za ustrezno izgovarjavo prevesti v angleščino, ki je razumljiva večini seminaristov. V začetnih skupinah je opaziti več individualnih izgovornih posebnosti:

- nekateri Kitajci namesto glasu [r] izgovarjajo glas [l], vendar to ni pravilo; ob tem pri branju prihaja do pomenskih razlik ([gôra] → [gôla]), zato si pri tvorbi glasu [r] pomagajo z angleškim besedjem (zlasti z besedami, ki se začnejo na črko r, npr. rabbit, in s pridevniki na -ry, npr. hortatory);
- Poljakinja razliko med ozkim in širokim e-jem dosega tako, da ozki e izgovarja blizu poljskemu jeriju;¹⁰
- Italijanka sklop -lj- (žemlja) ustrežnejše izgovarja, ko ga poveže z italijanskim sklopom -gli- (bersagliere → bersaljer);
- Makedonka in Danka zaradi prehitrega govora nejasno artikulirata; ko se predstavita v materinščini, se zavesta, da je njun govor resnično hiter ter da ustnice in čeljusti premikata le minimalno, zato morata pozornost z vsebine povedanega v slovenščini preusmeriti na način govorjenja;
- Nemka ima težave pri izgovarjavi glasu [r] v izglasju (november), vendar pa ga ustrezno izgovarja sredi besede ob samoglasniku (žirafa), zato si s to besedo pomaga pri tvorjenju drugih besed, ki vsebujejo glas [r];
- Anglež težje zazna razliko pri izgovoru ozkega in širokega o-ja; večjo odprtostno stopnjo doseže ob primerjanju širokega o-ja z angleškim »a lot« in se tako zave razlike pri tvorbi ozkega o-ja, ki ga izgovarjamo z manj razprtima čeljustma.

Nadaljevalne skupine

Nadaljevalne skupine se delijo na nižjo (1. in 2. skupina) ter višjo raven (3. in 4. skupina), zato je v njih zaznati govorne posebnosti začetnikov in izpopolnjevalcev:

- nekateri seminaristi težje določajo mesto naglasa v besedi, vendar ne zaradi prostega naglasa v slovenščini, pač pa jim težavo predstavlja ugotavljanje, kateri vokal je sploh naglašen;
- Italijanka preozko izgovarja nenaglašene vokale, ki so v slovenščini izrazito široki, poleg tega pa besedam, ki so končujejo na soglasnik, dodaja polglasnik (npr. [pršútə]);
- Ukrajinka izgovarja nekoliko trši zvočnik l, zato mehkost dosega ob izgovarjanju besed s kombinacijo l + prednji vokal (lépa lípa, líli, číli).

10 Podrobneje o tem Babič (2003: 55).

Izpopolnjevalne skupine

Seminariste najvišjih skupin zanimajo specifična fonetična vprašanja: naglaševanje deležnikov -1 (hôtel, hotéla, hotélo), variantnost zvočnika / (kopalke – kategorija živosti), pravila premičnega naglasnega tipa pri velelniku (nôsi → nosíte), praslovanski refleksi pri pridevnikih zmédén in zmedèn, problematiziranje pisanja zamejske poezije v narečju namesto v zbornem jeziku ter uporabe narečne stavčne fonetike pri učitelju slovenščine v zamejstvu (Italija). Ena izmed seminaristk, po poklicu zdravnica, je iz slovenskih časopisov izrezala več člankov o zdravstvenih temah in želela, da jih lektor fonetik glasno prebere, ob tem ga je posnela z diktafonom; posnetke je pojmovala kot gradivo za nadaljnje samostojno učenje slovenščine.

Analiza zvočnih posnetkov v gradivu Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik

Fonetični učbenik za učenje slovenščine kot drugega in tujega jezika kot samostojna publikacija še ni izšel,¹¹ zato ga s posnetki na neki način nadomešča več učbenikov in delovnih zvezkov, ki jih je izdal Center.¹² V uvodu učbenikov *A, B, C ... GREMO* (3) in *A, B, C ... 1, 2, 3, GREMO* (5) je navedeno, da so zvočni posnetki namenjeni tudi »vadenju izgovora«, učbeniku *Slovenska beseda v živo 1a* (3) je dodana rubrika Izgovor za vadenje izgovora »težjih glasov in besedni poudarek«, torej naglas. V uvodu učbenika *Slovenska beseda v živo 3a* (5) je zapisano, da se morajo učenci na stopnji znanja B2 in C1 lotiti analiziranja »lastnega sloga govorjenja« in se naučiti »strategij uspešnega /.../ govornega nastopanja«. Priročnik *Slovenska zborna izreka* (Šeruga Prek, Antončič 2007²) bi lahko nadomeščal fonetični učbenik le za izpopolnjevalce, vendar poročajo, da so nekateri posnetki zanje prezahtevni.¹³

Opravljen je bila analiza vseh posnetkov gradiva, objavljenih na spletu,¹⁴ saj so tako dostopni po vsem svetu. Kot metoda je bila izbrana »ušesna fonetika« (Toporišič 1992: 342), s katero opišemo slušne prvine jezika na podlagi vtisa človeškega ušesa, saj posnetke na enak način spremljajo tudi seminaristi. Ker sta za tujce problematična predvsem

11 Učbenik *Fonetika 1* avtorjev Hotimirja Tivadarja in Urbana Batiste je sicer že vnesen v Cobiss, vendar je še v tisku.

12 Glej Vire in literaturo.

13 Kot zahtevnejšega ocenjujejo posnetek 3 (Vaje za utrjevanje širine in ožine pri naglašanih e-jih in o-jih) (Šeruga Prek, Antončič 2007²: 41–42), kot ustrežnejšega pa posnetek 16 (premene po zvenečnosti) (prav tam: 139).

14 Prek spleta niso dostopni posnetki učbenika *Čas za slovenščino 1* (<https://centerslo.si/za-otroke/gradiva/gradivo-za-najstnike-2/cas-za-slovenscino-2/cas-za-slovenscino-2-posnetki/>), v analizo pa ni bila vključena *Zbirka testov* (https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/prirocniki-in-ucno-gradivo/zbirke-testov-za-izpite-iz-znanja-slovenscine/zbirka-testov_osnovna-raven-posnetki/).

mesto naglasa in kakovost e-jevskih in o-jevskih samoglasnikov (Tivadar 2016: 113), sta bili analizirani ti tematski področji. Slušni prenosnik je sicer za zaznavanje zahtevnejši od pisnega in za marsikoga »tudi stavnofonetično razčlembeno manj razviden kakor vidni prenosnik« (Toporišič 1992: 290), zato je na druge fonetične prvine (variantnost zvočnika *v* in kratkih naglašanih vokalov) le opozorjeno. Prednostno so bila analizirana vnaprej pripravljena brana besedila, posneta ob izdaji posameznega gradiva, ne pa tudi avtentična besedila (npr. prispevki in intervjuji iz arhiva RTV Slovenija). V tabeli je predstavljenih vseh 17 enot analiziranega gradiva; podane so tudi kratice, uporabljene pri rezultatih analize.

Naslov gradiva	Kratica	Stopnja znanja	Izid
<i>Slovenščina ekspres 1</i>	SE1	Osnovna	2015
<i>A, B, C ... GREMO</i>	AG	Osnovna, A1	2018
<i>A, B, C ... 1, 2, 3, GREMO</i>	A1G	Osnovna, A1	2011
<i>Slovenska beseda v živo 1a</i> (učbenik)	S1aU	Osnovna, A1	2013
<i>Slovenska beseda v živo 1a</i> (delovni zvezek)	S1aDZ	Osnovna, A1	2013
<i>Slovenska beseda v živo 1b</i> (učbenik)	S1bU	Osnovna, A2	2015
<i>Slovenska beseda v živo 1b</i> (delovni zvezek)	S1bDZ	Osnovna, A2	2015
<i>Križ kraž 1</i>	KK1	Osnovna, za neopismenjene	2017
<i>Čas za slovenščino 2</i>	ČS2	Osnovna, za najstnike	2017
<i>Gremo naprej</i>	GN	Nadaljevalna, A2	2013
<i>S slovenščino nimam težav</i>	SSNT	Nadaljevalna, A2–B1	2004
<i>Naprej pa v slovenščini</i>	NS	Nadaljevalna, B1	2015
<i>Slovenska beseda v živo 2</i>	S2	Nadaljevalna, B1	2012
<i>Slovenska beseda v živo 3a</i>	S3a	Nadaljevalna, B2–C1	2009
<i>Slovenska beseda v živo 3b</i>	S3b	Izpopolnjevalna	2009
<i>Jezikovod</i>	J	Izpopolnjevalna	2005
<i>Pot do izpita iz slovenščine</i>	PIS	Izpopolnjevalna	2013

Rezultati analize

Analiza kaže naslednje:¹⁵

- premični naglas deležnika na -l: [boléu] (AG/e7/47; J/p1); [živéu] (GN/e2/p16), (S1bU/e1/p1; S1bDZe9/p24); [naredíu] (S1bU/e4/p19); [priporočíu] (S1bU/e5/p24); [stopíu] (ČS2/e2/p9); [hotéu] (GN/e6/p31); [spojíu] (S3a/e3/p14); [želéu] (S3a/e3/p15); [veléu] (S3a/e5/p15); [prelevíu] (S3b/e9/

15 V oklepaju je vir primera (praviloma oznake označujejo vrsto gradiva/številko enote/številko posnetka).

- p22); [obískau̯] (PIS/CD1/p2); [preživéu̯], [upokojiu̯], [preselíu̯], [naučiu̯], [ugotovíu̯] (PIS/CD2/p1);
- predvidljivost polglasnika: [trenútek] (A1G/e8/p95); [dêskam] (S1aDZ/e9/p26); [zavítek] (S1b/e6/p32); [têmnè] (ČS2/e1/p7); [z usêmi] (PIS/CD2/p6); [Írec], [Némecc] (J/p2);
  - sprememba kakovosti samoglasnika: [izlêtu] (SE1/e6/p1); [zmêden nájstnik] (ČS2/e1/p5); [ishôdu] (S1bU/e3/p15); [smúčarski polêti] (S1bU/e9/p43); [vhôdu] (GN/e4/p25); [prehôdih] (SSNT/e2); [pri tàm sosêdu] (NS/e8/p15); [tisočêrih] (S3a/e2/p11); [vhôdom] (S3a/e2/p11); [rêlatívno] (S3a/e3/p16; S3b/e9/p18); [pomêna] (S3b/e6/p3); [mógli] (S3b/e7/p9); [objêmu] (J/p6); [šestêro] (PIS/CD2/p5); [ispôunite] (J/p10); [mógla] (J/p17);
  - elkanje: [prevajálska] (S1aU/e7/p40); [sòstanoválcá] (S1aU/e3/p17); [bolníški] (S1aU/e5, p27); [prodajálka] (S1bDZ/e1/p2); [bolníšnica] (NS/e8/p15);
  - predvidljivost dolgega širokega *e* pri pridevnikih: [debéu̯] (SE1/e2/p11);
  - hiperkorektnost: [klúb] (AG/uvodna enota/p1); [rdéč] (A1G/e3/p29; KK1/p8); [mlád] (A1G/e3/p32); [ískau̯] (S1bU/e3/p13); [obískau̯] (S1bU/e9/p41); [narôčiu̯] (ČS2/e2/p14); [múslije] (NS/e3/p5); [prizadánejo náše teló] (NS/e7/p14); [ne dovolí] (S2/e3/p9); [odgovôriu̯] (S3a/e1/p2); [dojénčkom] (S3a/e1/p3); [pájnske končnice] (S3a/e3/p17); [nikôli] (PIS/CD1/p2); [Nórveško] (PIS/CD2/p3); [óptimalno] (PIS/CD2/p4);
  - napetost izgovora: [sér] (SE1/e5/p27); [fotograférali] (SE1/e6/p36); [tàm] (SE1/e5/p27), (AG/e6/p30); [nêč] (A1G/e5/p44); [fotokopéram] (S1aDZ/e7/p18); [vijolična] (KK1/p6); [ênaindvêseti] (S1bDZ/e2/p5); [študérat], [študérala] (GN/e6/p30); [fotograféraj] (S3a/e2/p11);
  - onaglaševanje: [Têrnør] (SE1/e1/p5–7); [Črnômel'] (S1aDZ/e2/p6); [prašič] (KK1/p41); [orígano] (ČS2/e2/p16); [kóšarka] (ČS2/e5/p43); [Kanádčanih] (S3a/e2/p6); [tragedíja] (S3a/e2/p8); [potémtákem] (S3a/e5/p15); [integrácijska], [asimilácijski], [socializácijski], [índividualøn] (S3b/e6/p3); [nêgativøn] (S3b/e6/p3); [dovoljêno] (PIS/CD2/p5); [nêgativno] (PIS/CD2/p7);
  - predlog *v*, izgovorjen kot [vø] (ČS2/e3/p2; ČS2/e4/p35, p36, p38; ČS2/e5/p43; NS/e4/p7; S3a/e2/p13; S3b/e9/p18);
  - variantnost izgovora: [cênter] (SE1/e1/p1, p2) proti [cénter] (AG/uvodna enota/p1); [fílm] (AG/uvodna enota/p1; A1G/uvodna enota/p1) proti [fílëm] (AG/e1/p1; A1G/e8/p93); [televizíja] (A1G/e3/p32) proti [televízija] (SE1/e3/p16, p20; A1G/e4/p39; SSNT/e2; S2/e3/p20); [grémo] proti [grêmo] (SE1/e4/p25); [žâu̯] (AG/e7/p58) proti [žòu̯] (AG/e4/p17, p23); [čas] (S1aDZ/e9/p28) proti [čàs] (S1aDZ/e9/p27); [kóšarka] (A1G/e4/p41) proti [kòšarka] (S2/e7/p24);

- logično poudarjanje: 5 let (SE1/e2/p8); 26 let (SE1/e2/p11); Kaj gledaš? (SE1/e3/p18); To #¹⁶ je moje novo stanovanje (SE1/e3/p19); ob osmih zju-traj [...] povedali so mu, # da [...] rekli so, # da (AG/e6/p39); naslednji dan (S1aDZ/e5/p12); Kdaj pa bo pica? (ČS2/e2/p14); res je, # da (ČS2/e5/p43); znano delo je # Kofetarica (S3a/e3/p14); 18 let (PIS/CD1/p1);
- požiranje glasov: aktiven (brez polglasnika), pijačo (nemi i) (AG/e2/p9), v bolnišnici (vzglasje samostalnika) (GN/e6/p31), opravke imam (vzglasje samostalnika) (S1bDZ/e7/p19), [ósəminséndəsət] (S3a/e3/p14).
- Pri izgovoru fonema /v/ v različnih položajih je zaznati zobno- (npr. vročina (A1G/e7/p72), všeč (S1aU/e7/p35)) in dvoustnični izgovor (npr. pri besedah včeraj (SE1/e6/p35), vroče (SE1/e6/p37), vroč (A1G/e5/p43)), za natančnejše sklepe pa bi bilo treba opraviti instrumentalno analizo.
- Števniki s pripono -ajst so naglašeni na korenskem delu (AG/uvodna enota/p1; A1G/uvodna enota/p3), kar je ne glede na kodifikacijo v *Slovenskem pravopisu* (2001) precej uveljavljeno »v nekaterih pokrajinah in v posameznih delovnih okoljih« (Šeruga Prek, Antončič 2007²: 15). Prav tako so rabljene samo oblike [pogòj] → [pogója] (SSNT/e2; S2/e6/p20), kakor svetujeta tudi Šeruga Prek in Antončič (prav tam: 63).
- Nekatera besedila berejo tujci, kar se kaže zlasti pri kakovosti e-jevskih in o-jevskih samoglasnikov: [mòj] (A1G/e2/p16); [italijánskó], [angléškó], [slovén-skó] (A1G/e2/p26); [študéntka], [u Lôndonu] (GN/e1/p1); [zvečér] (GN/e1/p2); [u Mòskvi] (GN/e1/p5); [hódiu] (S1bU/e1/p4); [u blòku] (S1bU/31/p5); [pól desétih] (S3b/e9/p17); [lèp pozdràu] (S3b/e9/p17).

Ugotovitve

Analiza posnetkov Centrovega gradiva kaže, da več izgovornih oblik (naglaševanje deležnikov na -l, predvidljivost polglasnika, kakovost e-jevskih in o-jevskih samoglasnikov, variante fonemov /v/ in /l/ ter logični poudarek) ni v skladu s kodifikacijo. Analizirano zvočno gradivo je sicer lahko namenjeno učenju knjižne izreke slovenskega jezika, a je naloga posameznega lektorja, da ob poslušanju posnetkov v predavalnici opozarja na pravorečno (ne)ustreznost gradiva. Ker besedila berejo najrazličnejši, tudi neprofesionalni bralci, se potrjuje mnenje, da je »učenje govornih spretnosti in pravorečja v slovenskih šolah /.../ precej zapostavljeno« (Tivadar 2016: 112), vendar pa lektorji SSJLK poročajo o tem, da so fonetične vaje smiselne, saj si seminaristi želijo poglobiti znanje iz fonetike (*Letno poročilo* 2017: 29). V uvodu učbenika

16 Znak # označuje krajši premor.

Slovenska beseda v živo 1a (4) je navedeno, da mora lektor učencem »postaviti trdne jezikovne temelje, saj je v nasprotnem primeru napredovanje mnogo težje«; to navodilo lektorjem naj bi veljalo tako za usvajanje slovničnih kot fonetičnih pravil. Tudi izobraževanje govorcev na Radiu Slovenija namreč poteka tako, da se npr. obravnava splošnega pogovornega jezika »začne šele po utrditvi znanja govornega knjižnega jezika« (Tivadar 2004: 442), analiza zvočnega gradiva pa kaže, da so bralci namesto knjižnojezikovnih izbrali predvsem tiste izgovorne oblike, ki so v pogovornem jeziku pogostejše; prav zato bi moral pri snemanju posnetkov Centrovega gradiva sodelovati tudi kompetenten fonetik.

Sklenemo lahko, da lektor na vajah iz fonetike opravlja dvojno vlogo: je fonetik, ki opozarja na tvorbo in značilnosti glasov, hkrati pa pravorečnik, ki poudarja pomen ustreznega naglasa v knjižnem izgovoru. Le tako lahko SSJLK ostane »strokovna prireditev« (Orožen 2014: 11) in »ena izmed najboljših akademskih poletnih šol« (Tokarz, Tokarz 2014: 137).

Viri in literatura

- A, B, C ... GREMO*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/osnovna-stopnja/a-b-c-1-2-3-gremo/b-c-gremo-2018-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- A, B, C ... 1, 2, 3, GREMO*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/osnovna-stopnja/a-b-c-1-2-3-gremo/b-c-1-2-3-gremo-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- BABIČ, Vanda, 2003: *Učbenik stare cerkvene slovanščine*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Čas za slovenščino 2*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/osnovna-stopnja/cas-za-slovenscino-2/cas-za-slovenscino-2-ucbenik/cas-za-slovenscino-2-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- Gremo naprej*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/nadaljevalna-stopnja/gremo-naprej/gremo-naprej-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- GUBENŠEK, Tomaž, 2010: *Govorna tehnika (vaje)*. Ljubljana: Izobraževalno središče RTV Slovenija (interno gradivo).
- HUMAR, Marjeta idr. (ur.), 2007: *Gledališki terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU. <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=144&View=1&Query=%2A> (Dostop: 23. 3. 2019).
- Jezikovod*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/izpopolnjevalna-stopnja/jezikovod/jezikovod-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- Križ kraz 1*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/osnovna-stopnja/kriz-kraz/kriz-kraz-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- Letno poročilo 2017. Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik*: https://centerslo.si/wp-content/uploads/2019/01/LP-2017_splet.pdf (Dostop: 23. 3. 2019).

- McCONACHIE, Bruce, HART, F. Elizabeth, 2006: Introduction. Bruce McConachie in F. Elizabeth Hart (ur.): *Performance and Cognition: Theatre Studies and the Cognitive Turn*. New York: Routledge. 1–25.
- Naprej pa v slovenščini*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/nadaljevalna-stopnja/naprej-pa-v-slovenscini/naprej-pa-v-slovenscini-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- OROŽEN, Martina, 2014: Spomini na poletni *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Hotimir Tivadar (ur.): *Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 50. SSJLK. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 11–12.
- Pot do izpita iz slovenščine*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/izpopolnjevalna-stopnja/pot-do-izpita-iz-slovenscine/pot-izpita-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- Seminar SJLK: *Predstavitev*. <https://centerslo.si/seminar-sjlk/> (Dostop: 23. 3. 2019).
- Slovenska beseda v živo 1a (delovni zvezek)*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/osnovna-stopnja/slovenska-beseda-v-zivo-1a/slovenska-beseda-v-zivo-1a-delovni-zvezek/slovenska-beseda-v-zivo-1a-delovni-zvezek-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- Slovenska beseda v živo 1a (učbenik)*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/osnovna-stopnja/slovenska-beseda-v-zivo-1a/slovenska-beseda-v-zivo-1a-ucbenik/slovenska-beseda-v-zivo-1a-ucbenik-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- Slovenska beseda v živo 1b (delovni zvezek)*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/osnovna-stopnja/slovenska-beseda-v-zivo-1b/slovenska-beseda-v-zivo-1b-delovni-zvezek/slovenska-beseda-v-zivo-1b-delovni-zvezek-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- Slovenska beseda v živo 1b (učbenik)*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/osnovna-stopnja/slovenska-beseda-v-zivo-1b/slovenska-beseda-v-zivo-1b-ucbenik/slovenska-beseda-v-zivo-1b-ucbeniki-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- Slovenska beseda v živo 2*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/nadaljevalna-stopnja/slovenska-beseda-v-zivo-2/slovenska-beseda-v-zivo-2-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- Slovenska beseda v živo 3a*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/izpopolnjevalna-stopnja/slovenska-beseda-v-zivo-3a/slovenska-beseda-v-zivo-3a-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- Slovenska beseda v živo 3b*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/izpopolnjevalna-stopnja/slovenska-beseda-v-zivo-3b/slovenska-beseda-v-zivo-3b-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- Slovenščina ekspres 1*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/osnovna-stopnja/slovenscina-ekspres-1/slovenscina-ekspres-1-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- S slovenščino nimam težav*: <https://centerslo.si/knjige/ucbeniki-in-prirocniki/nadaljevalna-stopnja/s-slovenscino-nimam-tezav/s-slovenscino-nimam-tezav-posnetki/> (Dostop: 25. 3. 2019).
- ŠERUGA PREK, Cvetka, ANTONČIČ, Emica, 2007²: *Slovenska zborna izreka*. Maribor: Aristej.

- TIVADAR, Hotimir, 2016: Slovenska fonetika za tuje študentke in študente. Alojzija Zupan Sosič (ur.): *Drugačnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 52. SSJLK. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 111–116.
- TOKARZ, Božena, TOKARZ, Emil, 2014: Doživeti slovenskost. [Iz poljščine prevedel Andrej Šurla.] Hotimir Tivadar (ur.): *Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 50. SSJLK. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 133–138.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2000⁴: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.